

ETIMOLOGII ȘI INDREPTĂRI

COLCĂCI (?)

Dicționarul limbii române, T. I, P. II, p. 650 ne dă verbul *colcăci* « a chinui pe cineva (?) », cu observația: « Poate greșală pentru *corbăci* = a bate cu corbaciul ».

Este sigur că avem a face cu o greșală; dar nu pentru *corbăci*, ci pentru *colăci*.

Ca să dovedesc acest lucru, dau mai jos după același dicționar, p. 646, alături de exemplul în care ni s'a păstrat *colcăci*, exemple cu *colăci*, în care acest verb are un sens asemănător celui al lui *colăci*: *Atunci cătanele tăia, pușca, ucidea și colcăcea pe norod tare foarte cât toți era în lacrimi, plânsuri și în vaete* (Șincai, *Hr.*, III, 250/28). *A colăci un hoț* = (germ.) in die Falle bringen, *un cal fugar* = (germ.) herbeischaffen (Polizu). A denunța: *Și iarăși oamin[i] de ai lor i-au colăcit* (a. 1742, N. Iorga, *St. Doc.*, VI, 23). *Până a-și merge pe la siliștea lui, s'au bolnăvit și ișind vorbă, îl și colăciră la fon Esin* (Dumitrache, 398). Nu mă gândesc la sensul de « găsi »: *Da de unde îl colăciși așa de bine?* (Rădulescu-Codin), ori la cel ironic de « sfătui (rău) »: *Bine l-ai mai colăcit!* (*Șez.*, XXIII, 42).

Scrierea, ori, mai bine, culegerea de două ori a lui *c* este ușor explicabilă.

COLBOTI (COLBOT), CLOBOTI (CLOBOT), COLOBOTI, COLOBOȚI

În *Dicționarul limbii române*, T. I, P. II, p. 650, ni se dă (din Bucovina și Sălagiu) *colbot* s. a. (și: *colbotă* s. f.), cu sensul de « miș-

care », și verbul *colboti*, cu sensul de « a mișca, a hurduca, a bate, a clătina », în special despre lichidele puse în vase astupate: *Se colbotește* (= « se bate » laptele) *până se alege untul*; fig. « a-i bumbăci capul cuiva », adăogându-se că aceste cuvinte sunt înrudite cu *colb* « praf ». Dar ele nu se pot despărți de *a se cloboti* (de aici postverbalul *clobot*) « a se altera prin clătire, a se strica, a se scutura un lichid »: *Laptele s'a clobotit*; *oul clocit se clobotește*, atestat în Nordul Transilvaniei, pentru care la p. 562 se trimite greșit la *clobot* s. a. « căciulă mare din piele de miel sau de oaie » (dat s. v. *clăbuc*, p. 523).

Nu se pot despărți nici de *coloboti*, pentru care *Dicționarul limbii române*, p. 663, ne atestă sensul de « hodorogi » din Sălagiu și varianta *coloboți* cu sensul de « a încâlci », « a încurca » din Munții Apuseni, trimitând la ung. *kalabálni* « a vorbi încurcat ». Din ținutul Năsăudului cunosc însă forma *a se coloboti* cu sensul lui *a se cloboti* dat mai sus.

Cred că toate aceste cuvinte trebuie puse în legătură cu rus., rut. *kolebaty*, *kol'ibaty* (< p.-sl. *kolěbati*) « agitare », « bewegen », « erschüttern », a cărei formă a putut fi influențată fie de rus., rut. *kolotítjy* (< p.-sl. *klatiti* > rom. *clăti*), « bewegen », « schütteln », « umschütteln », « umrühren », etc., fie din rom. *clocoti* « a fierbe », refl. « a se mișca » (< p.-sl. sau srb. *klokotati*, sau bg. *klokótjъ*). Cât privește varianta *coloboți*, dacă este autentică, a putut fi influențată de *boți*, *îmboți*, *ameți*, etc.

COLOTĂU

În *Dicționarul limbii române*, T. I, P. II, p. 666 ni se atestă din Bucovina și Teleorman substantivul *colotău* cu sensul de « om care bate (ține) numai drumurile », « vagabond », având și variantele *colotan*, *colotancă*, *colodarcă*.

Cred că nu poate fi despărțit de ung. *kolotálni* « a umbla fără nicio treabă », « a umbla fără niciun folos » (Szinyeyi, *MTSz*, I, 1158), el însuși înrudit cu rus., rut. *kolotiti* « umrühren », « trübe machen » « aufhetzen » (din p.-sl. *klatiti* « bewegen », « schütteln », « stossen »), pe care-l avem și în verbul rom. *coloti* « a fugări, a alunga, a goni, a speria (găinile) » din aceeași regiune. Cuvântul

unguresc se întrebuițează în com. Zemplén, deci într'un ținut influențat de limba ruteană.

COMUR

Adjectivul *comúr*, -ă « (bou, vacă) de culoare neagră cu vânăt », « foncé », pe care ni-l dă *Dicționarul limbii române*, T. I, P. II, p. 700, din Constanța, pare a fi corespondentul ungurescului *komor* « torvus », « morosus », « întunecat », « închis », « posomorît » + *mur* « negru », care ar explica accentul de pe silaba ultimă. El a putut fi dus în Dobrogea de oierii ardeleni transhumanți.

CONTOMAN

Contomán, s. a., « haină bărbătească purtată de săteni », « șubă », « manta mare, blănită », după L. Șăineanu, *Dicționar universal*, p. 163, I.-A. Candrea, *Dicționar enciclopedic ilustrat* « Cartea Românească », p. 327, și, în sfârșit, după *Dicționarul limbii române*, T. I, P. II, p. 749, ar fi o contaminare din *contoș* + *suman*. Nu trebuie să uităm însă că este vorba de o « șubă » sau « manta mare, blănită cu blană de oaie ». Și atunci se pune întrebarea dacă nu trebuie să presupunem ca radical al acestui cuvânt ungurescul *kedmen*, *ködmen*, *ködmön* « Pelz », « pellicium », al cărui corespondent românesc a putut fi modificat de o parte de *contăș*, care în unele regiuni (Ban. *contoș*, *chientuș*; Olt. *chinteș*, *chintuș*) este de aceeași origine, derivând din ung. *köntös* (nu din pol. *kontusz*, bg. *kontoš*, etc.), de altă parte de *suman*.

COPCIOLOG

Copciolog, ungurism din Banat cu înțelesul de « fișie de piele dințată, cu găurele, cu care se împodobesc pieptarele, cojoacele, etc. », nu poate fi explicat din ung. *kapcsolék* « anexă », cum propune I.-A. Candrea în *Dicționarul enciclopedic ilustrat* « Cartea Românească », p. 331, și *Dicționarul limbii române*, T. I, P. II, p. 766, care ar fi trebuit să dea în românește *copciolic*, ci din *kapcsoló*, vechiu *kapcsolou*, *kapcsolox*, din care s'a putut desvolta *copciolog*, ca și *hădărag* și *hodorog* din ung. *hadaró*, *pleșug* din *plešuv*, etc.

JEBRUICĂ

Pentru *jebruică* « fereastră de formă rotundă în peretele din dosul casei », pe care-l dă *Dicționarul limbii române*, P. II, p. 19, fără etimologie, citând după Vaida versurile: « *Nime 'n lume nu-l aude, Numa-o mândră de nevastă, Pe jebruică de fereastră*, trebuia să se trimită la *zăbrea*, întocmai cum s'a trimis pentru *jebruică* (p. 12), pe care o cunosc din A. Viciu, *Colinde din Ardeal*, București, 1914, p. 121: *Nime 'n lume nu-l vedea, Făr'o dalbă 'mpărăteasă, Pe-o jebruică de fereastră*. În notă Viciu glosează: *jebruică* = *zăbrea*.

JETUI

Jetui (*a se ~*), vb. refl., « a se îndopa de mâncare (la Mărginenii din Transilvania), pe care-l dă *Dicționarul limbii române*, T. II, P. II, p. 19, în privința radicalului din care derivă nu poate fi despărțit de *jitar*, *jitniță* și *jitie*, și trebuie pus în legătură cu bg., srb. *žito* « Weizen », « Getreide » (din p.-sl. *žito* « fructus »).

JIB

Jib, -ă, adj. (Transilvania de Nord), 1. « bine dezvoltat, tare, puternic, sdravăn, mare », 2. « mult, foarte mult », 3. adv. « repede », nu poate deriva din ung. *zsib* « comediant », cum propune *Dicționarul limbii române*, T. II, P. II, p. 20. Ung. *zsib* și *zsibárú* înseamnă « vechituri », « telalác », apoi « gălăgie », « vuet »; « comediantul » se numește ungurește *zsibárús*, care mai înseamnă și « negustor de vechituri ». Mai curând avem a face cu slav. (rus., rut.) *živŭ* « vivus », « lebendiger », dezvoltat în privința înțelesului ca *vigan* (Transilvania de Nord) « puternic, voinic, sdravăn, tare, mare » din adv. ung. *vigan* « vesel », iar în privința formei ca *puhab* din *puhav* (din slav. *puhav*), etc.

JMĂC

Jmăc, pe care *Dicționarul limbii române*, T. II, P. II, p. 19, îl atestă din Bucovina cu înțelesul de « laț de prins păsări », fără a-i

da etimologia, este o formă secundară a lui *smâc*, *zmâc*, pentru care se trimit de obicei la pol., rut. *smyk!* și *smyk* « arcuș », rus. *smykû* « arcuș » și *smygû!*

JOAIE

Joaie « salvie de câmpuri » (*Salvia pratensis*) și « cinsteț » (*Salvia glutinosa*), dată de *Dicționarul limbii române*, T. II, P. II, p. 32, fără explicare, este o formă secundară a lui *jale*, *jaie*, *jale* (*Salvia officinalis*), derivată exact pe p. 4 din ung. *zsálya* (acesta din lat. *salvia*), idem.

JOȘTĂRI

A *joștări* « a jăpița, a lovi cu nuiua pe cineva », atestat de *Dicționarul limbii române*, T. II, P. II, p. 39 din Criscior (Munții Apuseni), cred că este identic cu ung. *adjusztiroz*, *adjusztál*, *aggyusztál* (din germ.-austr. *adjustiren*, iar acesta din lat. med. *adjustare*; cf. neol. rom. *ajusta*), care se întrebuițează des cu sensul de « a bate » (vezi Z. Gombocz și I. Melich, *MEtSz*, I, 17).

JUBRĂ

Pentru *jubră* « zgaibă, bubă » (Banat, Transilvania), *Dicționarul limbii române*. T. II, P. II, p. 40, propune ca etimon forma greșită ung. *zsebre* în loc de *zsébre*. Ung. *zsebre* nu există ca cuvânt independent (*zseb-re* înseamnă « în buzunar »). Dacă ar exista, ar fi dat în românește **jabră* (din **jeabră*). Din ung. *zsébre* s'a dezvoltat rom. **jibră* > **jâbră* > *jubră*¹⁾.

JUFĂ (JOFĂ, JULFĂ, JOLFĂ, etc.)

Jufă (*jofă*, *julfă*, *jolfă*, *jilfă*) s. f., 1. « zeamă ce se face din sămânța de cânepă », 2. « mâncare de post făcută din sămânța de

¹⁾ Observ că greșeli de tipar se găsesc și la alte cuvinte ungurești. Astfel *cóbat* « haină bărbătească » (T. I, P. II, p. 602) este derivat din *kabat* în loc de *kabát*; *jaščău* « pungă sau săculeț de piele » (T. II, P. II, p. 11) este derivat din ung. *zsácskó* în loc de *zacskó*; *jolj*, *giulgiu*, cuvinte (T. II, P. II, p. 36) din ung. *gyolc* în loc de *gyolcs*.

câneșă ori din turta ce rămâne dela oloiul stors din sâmburii de bostan, harbuz sau dovleac », fără îndoială nu trebuie pus în legătură cu ung. *zsufa* « mic și îndesat », « gras », care are același radical cu verbul *zsuffolni* « a îndesa », cum propune *Dicționarul limbii române*, T. II, P. II, p. 50, ci cu ung. *zsufa*, *zsuffa* « jus, jusculum », « gesottene Brühe », « zeamă cu șofran », « zeamă acră de carne de porc ori de miel fiartă cu tarhon », « lapte prins fiert cu laște », « zeamă de post ». Cuvântul unguresc are forma veche *sufa*, *suffa* și a fost explicat de cercetătorii maghiari din vgs. *sûfa*, *sûffa* (vezi Z. Gombocz, *A régi magyar ételnevek eredetéről*, în *Magyar Nyelv*, I, p. 165; I. Melich, în *Magyar Nyelv*, XII, 216 și 314; V. Lumtzer și I. Melich, *Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter des ungarischen Sprachschatzes*, Innsbruck, 1900, p. 268).

Formele cu *-l-* trebuie explicate ca și *tălnaciu* alături de *tănciacu* (< ung. *tanács*), *șalgău* alături de *șavgău* (< ung. *sóvágó*), *solduș* alături de *sodăș*, *soduș*, *sodeaș* (< ung. *szovados*, *szvados*, *szavatos*, *szovatos*), *jelț*, *jilt*, *jălt*, *jăltiu* alături de *jeț*, *jiț*, *jăt*, *ziț*, *siț* (< germ. *Sitz*, săs. *Sats*; cf. și *jețuesc* < *setzen*), etc. (vezi N. Drăganu, *Despre l > u și dispariția acestuia în românește*, în *Omagiu lui I. Bianu din partea colegilor și foștilor săi elevi*. București, 1927, p. 137—154).

LĂBĂDUI

Verbul *a lăbădui* « a trăi, a viețui, a hălădui, a locui » n'are a face cu ung. *lábadni* (cu sensul lui *lábodázni* « a-și pierde vremea »), cum crede *Dicționarul limbii române*, T. II, P. II, p. 73, ci cu ung. *lábadni* « a se însănătoșa, a se întrăma, a se tămădui, a se pune în picioare »¹⁾. Ung. *lábadozni* înseamnă același lucru. Un ung. *lábodázni* nu există. Există numai ung. *labodázni* « a rățăci », « a șovăi », « a pribegi », « a se abate dela ceva », etc. Dar orice legătură a cuvântului românesc cu acest cuvânt unguresc este exclusă.

LĂCĂȘTEU

Lăcășteu s. a. cu «sens necunoscut»: *Vai, săracul mănșul meu. Doarme noaptea 'n lăcășteu, Dimineața cată rău*, pe care-l dă Dicțio-

¹⁾ [Un decalc după acesta pare a fi rom. *a se împicioroga* 'a se însănătoșa'. S.P.].

narul limbii române, T. II, P. II, p. 77, după *Mat. folc.*, I, p. 492, este fără îndoială identic cu *răcăstău*, *răcăsteu*, care derivă din ung. *rekesztő = rekeszték* (din *rekeszteni*) «loc închis despărțit printr'o barieră», «barieră», «claustrum», «cubile seclusum».

N. DRĂGANU

NEAZĂ

Cuvântul e cunoscut în întreg Banatul în expresia *mi-e nează* (pronunțat *m-i năză* sau *neză*) cu înțelesul de «mă înfior, am oroare de ceva, mi se face pielea ca de găină, mi-e groază și scârbă de ceva». În materialul adunat de Hașdeu, păstrat la Muzeul Limbei Române, răposatul Liuba din satul Maidan (jud. Caraș) traduce pe *nează* cu «greață sau toane (când îi vine a voma)». Am mai găsit atestat cuvântul în Pamfile, *Agricultura la Români*, p. 252, fără indicația regiunii de unde a fost cules. Aici *nează* e tradus prin «frică, teamă» și se dă și expresia «pe vremea asta cețoasă, tot omului i-i nează». E probabil că Pamfile l-a auzit dela vreun Oltean.

Fiind un element regional bănățean — sau cel mult și oltean — e firesc să ne gândim la un împrumut sârbesc. De fapt în limba sârbo-croată există cuvântul *jéza* care, pe lângă înțelesul de «boală», îl are și pe acela de «înfiore, groază, oroare», «Schauder, Riesel, Grauseln», în expresia *hvata me jeza* cu înțelesul expresiei românești *mi-e nează* (v. dicționarele lui Vuk Karadžić și Ristić-Kangrga s. v. *jéza*).

În bulgară cuvântul *ezá* există numai în blestemul: *ezáta da go spoléti!* «lua-l-ar naiba!» pe care îl găsim și la Aromânii din Macedonia: *iandza va ti măcă* «naiba o să te mănânce», împrumutat dintr'un graiu bulgaro-macedonean care păstrează nazalitatea (v. Capidan, *Elementul slav în dialectul aromân*, p. 70).

Forma veche a lui *jeza* sârbesc, *ezá* bulgăresc și *jandza* bulgaro-macedonean este de fapt *jedza* (ĵ = e nazal) atestat în textele paleoslave unde traduce pe «μαλαξία, νόσος».

Și în alte limbi slave există acest cuvânt cu înțelesul de «boală, furie, vrăjitoare, femeie rea» (v. *Dicționarul Etimologic* al lui Berneker s. v. *ed'zá*). Numai în serbo-croată are înțelesul de «înfiore, oroare», după dicționarul Academiei Jugoslave din Zagreb